

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik naučnoistraživačke organizacije Evropski defendologija centar Banja Luka i glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs*

NEOPHODNOST USPOSTAVE POLITIČKE KULTURE, DIJALOGA I ODGOVORNOSTI U DEJTONSKOJ BiH NIJE SAMO TEHNIČKO NEGO I ETIČKO PITANJE

Za istinski razgovor nisu potrebna nikakva pravila, već iskreni susreti ljudi sa različitim pogledima na svijet: samo iz tih duhovnih susreta rađa se smisao za trpeljivost i vrednovanje tuđeg stava. Ljudi sa boljom dušom mogu se bar razumjeti, ako ne i sporazumiti.

(Prof. dr Đuro Šušnjić)

Politička (ne) kultura ugrozila je bezbjednost građana u dejtonskoj BiH. Ozbiljna politika je samo ona koja u svojim temeljima ima etiku, što nije slučaj u BiH. Politička kultura oblikuje društvene odnose u svjetlu poimanja države, demokratije, državljanstva i bezbjednosti (Schulze, van den Brink, 2006:53–54). U fokusu bezbjednosti, sa stanovišta političke kulture, postoji nekoliko pitanja od kojih su dominantna ideja bezbjednosti građana i kompetencija subjekta koji treba biti nosilac odgovornosti za bezbjednost samo neka od njih. Važnu ulogu igra i pitanje istorijske pozadine, koje oblikuje kolektivna sjećanja koja se reflektuju na kulturu kroz istoriju. Prihvatanje stavova, ponašanja i običaja, manifestovano kroz institucionalne strukture, utiče na prethodno spomenuta pitanja. Politička kultura snažno djeluje na politički sistem na koji se odnosi. Pod ovim okolnostima, politički sistem oblikuje političku kulturu, manifestujući institucionalno stavove, norme i ponašanje. Politička (ne) kultura u BiH je relativna konstanta političkog sistema u mjeri u kojoj je predmet istorijskih promjena i određene vremenskog dinamike. Refleksija političke kulture na bezbjednost u BiH, kroz stratešku kulturu, ogleda se kroz kreiranje tipova kulture koji umnogome determinišu političko ponašanje u domenu bezbjednosti. Koncepti kulture i identiteta takođe mogu biti od koristi u tumačenju pojedinih političkih odluka i strategija, kao i njihovih posljedica. Strateška kultura reguliše interese definišući i određujući pravilnost postupaka dok

s druge strane, kreirajući i obnavljajući kolektivne identitete, politička i strateška kultura konstituišu interese. U svakom trenutku može postojati nekoliko alternativnih diskursa u odnosu na koje dominantna politička i strateška kultura mora da se brani. Politička i strateška kultura u Republici Srpskoj i BiH se može opisati kao tenzija između dvije, tri grupe principa, jedne utemeljene u modernom dobu i druge, utemeljene u tradiciji. Na određen način, srpski narod u Republici Srpskoj i BiH ostaje razapet između različitih, ponekad i nespojivih obrazaca nacionalne i državne identifikacije. Prvi obrazac predstavlja model demokratske strateške kulture, dok je drugi obrazac patriotska strateška kultura. Postoji i treći model demokratsko-saborne strateške kulture, koji kombinuje elemente dva prethodno podijeljena i suprotstavljena modela. Ova kultura je jedinstvena, ali i ambivalentna, jer u sebi sadrži kontradiktorne osobine kao što su kolektivizam i individualizam, slobodarstvo i podaništvo, herojstvo i inertnost, zadružnost i podijeljenost, gostoljublje i nepovjerenje. Demokratski model strateške kulture proizvod je relativno kratkog perioda u istoriji srpskog naroda, u kome je srpska nacija bila orijentisana ka unutrašnjoj emancipaciji i bila manje-više demokratski ustrojena. Aksiomatsko uvjerenje zagovornika ovog modela strateške kulture je da Evropa i Zapad nedvosmisleno predstavljaju kulturno, političko i civilizacijsko uporište ili destinaciju Republike Srpske i BiH, što je danas u velikim nesporazumoma. Ova strateška kultura projektuje građanski i vremenski definisan nacionalni identitet. Zbog turbulentne istorije prostora na kojem se nalazi Republike Srpska i BiH skromne veličine i nemogućnosti da, iz komplikovane geopolitičke pozicije, nastupa samostalno, ovaj kulturni model podstiče Republiku Srpsku na ostvarivanje unutrašnje društvene emancipacije i međunarodne ekonomske, političke i bezbjednosne integracije u skladu sa dejtonskim mirovnim sporazumom. Budući da počiva prevashodno na modernom procesu unutrašnje individualne i socijalne emancipacije, snaga ovog diskursa je direktno proporcionalna jačini unutrašnjih pritisaka, a negativno proporcionalna jačini pritisaka koji dolaze spolja i koji su sada eskalirali do granica konflikta, pa čak i nasilnog upotrebom i zloupotrebom oružja. To svakako nije dobro i nužno je pristupiti razgovoru, dijalogu i naći rješenje u interesu svih u skladu sa dejtonskim sporazumom. Politika je više katalizator nego generator volje za moć. Ona nije samo instrument zajednice, nego i način zajednice u uslovima međuljudske razdvojenosti. Pitanje zajednice uvijek implicira pitanje: kako, a to nije samo tehničko nego i etičko pitanje. Treba koristiti javna djelovanja, javna okupljanja da gradski trgovi budu istinski forumi, a to znači i mjesto stvaranja i zbivanja javnosti. Danas kada su trgovi puni ljudi, nažalost ispunjeni su „gomilom usamljenika“, uplašeni individua. Paradoksalno je da je nekada neznanje čovjeka činilo nesigurnim i uplašenim, a danas ga takvim čini ekspanzija znanja, tehničko-tehnoloških dostignuća i moći koju više ne može kontrolisati. Pomirenje političkog i etičkog u nefunkcionalnoj BiH, danas sve više konfliktnoj, moguće je

jedino uz društvenu legalizaciju odlučujuće moći poštenja, humanizma, rada, preporoda i suprotstavljanja neoliberalnom konceptu u svim sferama društva. Treba njegovati etiku rada i rad etike, a ne tajkunsko tumačenje... da je rad primitivan način sticanja zarade. Budućnost građana i naroda se ne smije unaprijed trošiti, budućnost treba zaraditi. Kriza u koju su utonule Republika Srpska i Bosna i Hercegovina danas je velika, na granici sukoba, treba je prevazići drugačijim ponašanjem, angažmanom svih i svakoga. Da li će rješenje biti u instinktu, i nametnutoj mudrosti i egzistencijalnom razumu cjeline (društva, naroda), koja uvijek nalazi rješenje i izlaz. „Mudrost cjeline“ treba organizovati i usmjeravati. Bez promišljenog i organizovanog usmjeravanja, bez angažmana temeljenog na iskustvu i svestranom uvidu u kontekst (ne, dakle, pukog aktivizma) spontani izlaz što ga nalazi „egzistencijalni razum“ postaje izlaz za nuždu. **Moralnost kao „aktivno negodovanje“ protiv sadašnjih društveno štetnih, negativnih pojava u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, nefunkcionalnoj, blokiranoj, paralizovanoj itd... mora zauzeti glavno mjesto u politici, a ne da ona bude krvoločna borba za vlast, moć, privilegije i zloupotrebe.** Treba animirati volju i energiju građana kako bi trajno mogli biti „pogonsko gorivo“ za promjene na bolje, razvojnije i poštenije. Problem svemu ovome je oportunistizam kao indikacija i oblik nemoralnog ponašanja, kao prilagođavanje, kao kompromis, linija manjeg otpora, kapitulanstvo, nezamjeranje, nedosljednost, građanska komocija, neangažman, licemjerstvo, kukavičluk. Nažalost oportunistizam je postao gotovo normalna pojava i konstanta ljudskog ponašanja. Oportunističko je ponašanje i izraz defetizma, uvjerenja da se i tako ne može bitno uticati na „tok stvari“ u BiH koja je sada i danas na ivici sukoba, konflikta, pa nažalost moguće i oružanog incidenta. Određeni često ističu „dosta sam ja stavljao glavu na panj, neka to sada čine drugi“. Treća misija Univerziteta, akademska zajednica, sve to mora prevazići u interesu opšteg dobra, akademska zajednica mora nuditi pomirljiva i dugotrajna rješenja za BiH. Verbalizam je u nas u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini postao najučestaliji vid oportunistima i konformizma. Bučne su fraze i verbalni talambasi godinama ispunjavali i ispunjavaju naš društveni i kulturni prostor. Tako da smo postali njihovi zarobljenici, pa ih se ne odričemo ni danas u teškom vremenu suočavanja i samoosvještavanja u dejtonskoj BiH koja je duboko podjeljeno društvo, kada bi nam morale odzvanjati tako prazno i šuplje. Moralno je pitanje prvog reda odreći se nekih melodija koje su nas uspavljivale, ponižavajući samohvalisanje, umjesto da nas trgnu iz samozadovoljnog dremeža. Trajno pitanje jeste i treba da bude... šta je to i treba li nam moralna obnova u BiH? Ovo pitanje ima smisla jedino uz pitanje: je li moralna obnova moguća. U uslovima Bosne i Hercegovine društveno i državno vlasništvo je nesigurno, a u koliko uživa pravnu i političku zaštitu, gotovo je sasvim izvan moralne zaštite. Privatizacija društvenog

u većoj mjeri završena je kao najteži oblik krađe i napada na državu, što kod nas gotovo i ne nailazi na moralnu osudu. U masama su uvijek akumulirane velike potencijalne energije. Kako će one biti oslobođene i u kom pravcu usmjerene, to presudno zavisi o političkoj organizaciji, o onim snagama koje su se stavile na čelo pokreta i u Republici Srpskoj i u BiH. Ali ne samo da ga povedu već da ga i dovedu do cilja, kroz sva uračunata i nepredviđena iskušenja kroz koja pokret nužno prolazi. U politici, kako kaže Čerčil, nije toliko važno započeti trku, koliko izdržati do kraja. Političke stranke u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini treba da izvrše moralnu obnovu, osloboditi se manira da svaku brzopletu ili trajnu aktivnost proglašavaju istorijskom, te da od vlastitih pogrešaka prave vrline. Griješile su...i dalje griješe. Istina, pojedinci još i mogu ušćariti ako od pogrešaka prave vrline, ali je narod sigurno na gubitku. Kroz moralnu obnovu neophodno je izvršiti regeneraciju pozitivne moralne svijesti, izvršiti koncentraciju kolektivne volje i energije građana u Republici Srpskoj i BiH. Moderni politički proces je proces integracije, a odgovor u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini po ovom pitanju je dezintegracija. I to, nacionalna, ekonomska, politička, kulturna, moralna i druga. Naša ekonomska, materijalna, društvena, kulturna i moralna kriza je isuviše ozbiljna. Građani su ugroženi. Nebezbjedni su. Autoritet vođa je narušen, nestao je. Nemamo sadašnjost, a to znači da gubimo budućnost. Moramo se izboriti za sadašnjost, što znači raditi za budućnost. Ne smijemo se previše zaduživati. U našim uslovima, nemilice se troši, zadužuje se, investira i troši na račun buduće akumulacije i buduće generacije. Naša fraza o budućim generacijama koje smo zadužili svojom žrtvom i odricanjem, prometnula se u zbilju u kojoj smo doista buduće generacije zadužili. Nije li to moralno pitanje prvog reda? Elementarna bi politička kultura, a da i ne govorimo o političkoj mudrosti, nalagala da se slijedi sudbina vlastitog projekta, da se za promašaj i krive poteze snose konzekvencije, bez obzira na „dobre namjere projekatana“. Kada bi se ostavka političara u BiH procjenjivala sa stajališta opšteg interesa, a ne sa stajališta posebnog i trenutnog interesa pojedinca – „vlasnika“ funkcije, nema sumnje da bismo danas svjedočili ne malom broju ostavki. Bili bi to mudri, ohrabrujući i moralno poticajni potezi. Oni bi u javnosti bili dočekani kao osvježavajući ljetni pljusak nakon sparine i „fjake“. To bi bio i te kako značajan transmaterijalni stimulans moralne obnove. Politika i politički dometi kod građana u BiH u većoj mjeri izgubili su nadu, a ozbiljne politike nema bez organizovane nade kako je isticao Meša Selimović. Nitko nije toliko slijep kao onaj tko neće da vidi (Dž. Swift). Država treba da bude prva i odlučujuća socijalna sila savremenog svijeta. Moć i mogućnost savremene nauke i obrazovanja koji su pod odlučujućim uticajem kapitala, u velikim razmjerima proizvodi i razvija nove oblike zavisnosti onih sistema i društava, koja su naučnotehnički inferiorna. Nikada kao danas znanje i obrazovanje nije bilo sredstvo uvećavanja političke moći. Naučno tehnološka i obrazovna hegemonija razvijenih jedan je od oblika političke hegemonije. Slijediti

inovacijski, naučnotehnološki i obrazovni ritam što ga nameće neoliberalni koncept, mogu samo industrijski najrazvijenije zemlje, BiH to nažalost ne može. Ostale su prinuđene, pa tako i Republika Srpska i BiH da plate visoku političku cijenu, u ovom ili onom obliku, svejedno. Društva s maksimalnom tehnološkom koncentracijom, kao i ona koja ih nastoje slijediti, prenaprežući svoje potencijale, sužavaju kanale demokratske komunikacije i odlučivanja, o čemu očigledno svjedoče i naša iskustva. Ako se u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini ne zaustavi ovaj galopirajući proces nesporazuma, svade, neuvažavanja, konflikta, institucionalizacije i birokratizacije – svakoj partiji njena institucija, svakom interesu njegova institucija, naše društvo mora doživjeti kolaps. U kolapsu podjeljenog društva u BiH sve je moguće, kaos, samovolja pojedinaca pa i nesretni rat. Iskustva nacionalne homogenizacije i nacionalnog naoružavanja 90-godina 20 vijeka na to nas podsjećaju i opominju. Političke elite moraju se uozbiljiti i postati odgovornije. Tamo gdje samo populizam, autokratija i jedan vjetar piri i borovi ukrivo rastu. Mora se uvažavati struka, znanje, obrazovanje, nauka, sposobnost izmjerena matematičkim kriterijima, a ne verbalizmom i politikanstvom. Naša kriza u BiH je kriza motivacije, posljedica raskoraka između aspiracija i realnih materijalnih mogućnosti i pravnih standarda, procedura, obrazaca i stilova ponašanja. Najteža posljedica svake birokratizacije jeste u tome što se blokira stvaralaštvo u svim oblicima, a bez stvaralaštva nema istinskog stvaralaštva, jer nema kreativnog odgovora na probleme sa kojim se BiH kao društvo u razvoju suočava. Birokratizacija dovodi do prevlasti ličnih, parcijalnih nad zajedničkim ciljevima, do niske motivacione i mobilizacijske moći usmjeravajućih institucija društvenog sistema. Ekspanzijom „političkog tržišta“ na račun ekonomskog progoni se motivacija za stvaranje, a uspostavlja projektovano i organizovano varanje. Ruši se autonomija univerziteta, ruše se evropski usvojeni principi dokumenta *Magna Charta Universitatum*, koju su potpisali rektori svih evropskih univerziteta, unosi se strah u slobodu govora i naučnog stvaralaštva. Siromaštvo i socijalna nepravda su veliki problem u Republici Srpskoj i BiH. Istorijsko iskustvo pokazuje da se epidemije gladi nisu nikada dogodile u demokratskim zemljama, čak ni u veoma siromašnim, gdje su redovno održavani izbori i gdje su postojali slobodni mediji. Dakle, logično se postavlja pitanje da li je Republika Srpska i BiH demokratska, autokratska, ili tendira ka nekim drugim obrascima i stilovima ponašanja. Odsutnost demokratije u pravilu podržava voluntarizam politički dominantne skupine, koji može značiti izbor krajnje neuspješnih ekonomskih modela i odluka s dugogodišnjim teškim posljedicama. U pravilu demokratija je povezana na neki način s prosperitetom. Demokratsko društvo je samo ono koje ne prihvaća pravo bilo koje elite na vladanje, ukoliko ono nije prihvaćeno odlukom naroda, izbornom odlukom birača. Demokratija je vladavina većine, ali uz obavezu

da se poštuju ljudska prava i slobode manjine, nacionalnih manjina. Opasno je reći...mi smo izabrani imamo većinu i vi nas sada trpite, slušajte, budite naši podanici i poslušnici. Iznad svega to nije ljudski, nije humano, nije u duhu normalnosti. Tiranija većine nije poželjna. Demokratija u pravilu ima obilježja: ekonomskog prosperiteta i jednakosti, diverzificiranu socijalnu strukturu s nezavisnom srednjom klasom i političku kulturu koja toleriše različitost i preferira akomodaciju. Politički narod je veoma bitan subjekt političkog procesa, ali njega treba organizovati, usmjeravati. Institucionalni pluralizam ne treba brkati s političkim pluralizmom. Vladajuće, službene partije još uvijek imaju monopolsku poziciju i konstitutivno zajamčenu vodeću ulogu u BiH. Posttotalitarni režimi, a kojima pripadaju i Republika Srpska i BiH su posljedica djelovanja više faktora kao što su: promišljenih omekšavanja režima kroz reforme koje provodi vladajuća elita, unutrašnje erozije sistema i stvaranja prostora koji izmiče totalitarnoj kontroli. Problem je u odnosu masa i elita. Ne postojanje jasne ideologije i mobilizacije u Republici Srpskoj i BiH kompenzuje se manipulacijom i pragmatičnom inkorporacijom ideoloških elemenata, kao što su patriotizam, (narativom patrioti i izdajnici), nacionalizam, razvoj, socijalna pravda, poredak i drugo. Depolitizacija koja proizvodi apatiju je smišljena politika. Personalna vladavina je posebna podvrsta autoritarnih režima, gdje nosilac vrhovne vlasti upravlja bez bilo kakvih legalnih limita, krajnje arbitrarno, često tiranski, služeći se mesijanskom pozicijom lidera, pokroviteljstvom i korupcijom. Privilegije koristi u svrhu bogaćenja porodice, prijatelja, dvorske svite i pretorijanske garde. Neograničena vlast bilo koga proizvodi nepredvidive njegove odluke. U BiH je, nažalost, bez obzira na zvanični pluralizam i demokratiju, još uvijek prisutan istorijski neprevaziđeni autoritarni pristup organizaciji i upravljanju državom. Demokratija i pravna država u BiH limitirane su neodgovornošću određenih nosilaca političke vlasti. Depolitizacija prema određenim subjektima sistema u BiH koja proizvodi apatiju je smišljena politika. Čitava struktura vlasti u BiH u većoj mjeri je zasnovana na pukoj lojalnosti liderskim političkim strankama, koje unutar sebe nisu demokratizovane već su liderske i autoritarne. Favorizuje se monopol samo pojedinih političkih partija i ne uvažava se mišljenje drugih subjekata civilnog društva, kao što su npr.: akademska zajednica, nevladine organizacije, istaknuti kulturni, obrazovni, naučni i javni radnici. Stalno ističu da je njihova partija – stranka jedini izvor istine na svim područjima. BiH i Republika Srpska kroz političku organizaciju društva i države treba više pažnje da posvete političkoj kulturi, ekonomskom razvoju i investicijama, dijalogu, toleranciji, etničkom pomirenju, moralnoj obnovi, preporodu i jačanju odgovornosti u stvaranju moderne demokratske i pravne države utemeljene na dejtonskom mirovnom sporazumu, uz maksimalno poštivanje autonomije univerziteta. Razgovor je neophodan u BiH i to tako da politika ne bude iznad zakona. Opštepoznato je... što se grbavo rodi... teško je ispraviti... *Treba*

govoriti...ni po babi, ni po stričevima, već po pravdi boga istinoga. Bosna i Hercegovina... predstavlja od davnina prirodnu kopču između Srba, Bošnjaka, Hrvata, ostalih naroda,... i jabuku razdora između njih. Odstranimo razdor u interesu svih građana bez obzira na rasu, vjeru i naciju...

